

τὴν ὀρθοδοξίαν κινδυνεύουσαν καὶ προσβεβλημένην ὅθεν συνέρρευσε πανταχόθεν πρὸς υπεράσπισιν τῆς ἀπειλουμένης προσκλήτου, ἥτις ἐν τῷ μέσῳ πλήθους ἀπείρου ὠδηγήθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιβουნიωπίσσης, ὅπου ἐμελλεν ἢ ἀνακαινίσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ γέρον Σακελλάριος Χαλικιόπουλος. Τρεῖς ἐπέμφθησαν στρατιῶται, ἵνα διασχίσωσι τὰ πλήθη καὶ καταλάβωσι τὴν κόρην, καὶ τρεῖς μηχανῶδως ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιτῶν, οὓς ἔτι μάλλον ἐξήψεν ἡ φωνὴ τοῦ ἐφημερίου τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος, ὡς πατρὸς τοῦ μελλονύμφου, προσκαλέσαντος τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανούς νὰ λάβωσιν ὑπὲρ πίστεως τὰ ὅπλα. Πιχράρον δὲ τότε γενόμενον τὸ πλήθος ἐκ τῆς χαρᾶς δι' ὅσα υπερνίκησε κωλύματα, ἀπήτησε νὰ τελεσθῶσι τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσματος πρῶτον καὶ ἀμέσως τὰ τοῦ γάμου.

Τούτων δὲ τελεσθέντων ἐν ὄψει σχεδὸν αὐτῆς τῆς ἐνόπλου δυνάμεως, μὴ τολμώσης ἢ ἀντιστῆ εἰς τὰ τελούμενα, οἱ νεόνυμφοι ἐκομίσθησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κόμητος Βουλγάρου, ἔχοντες ἐκατέρωθεν ἄνδρας γυμνὰ φέροντας τὰ ξίφη καὶ παρακολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐπειρημούντος καὶ μυρίας εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν εἰς οὐρανὸν ἀναπέμποντος (41). Ὁ δὲ Νικόλαος Ἀρλιώτης, οὗ τὸ περίεργον χρονικὸν περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ συμβάντων ἀπὸ τοῦ 1731—1812 ἐξέδωκεν ἐν περιλήψει ὁ εὐπαίδευτος καὶ θερμὸς φίλος τῶν πατρίων μελετῶν κ. Ν. Β. Μάνεσης, προστίθεται εἰς ὅσα ἀνωτέρω ἀφηγήθημεν, ὅτι «τὴν προΐαν τῆς 18 Μαΐου (ἔτ. π.)» ὁ γενικὸς προβλεπτής Ῥενιέρης ἀπέστειλεν ἐκ τῶν στρατιῶνας καὶ 200 Σκλαβόνους εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως Βουλγάρου πρὸς σύλληψιν αὐτῆς νεονύμφου, ἥτις μετηνέχθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ προβλεπτοῦ· οὗτος δὲ συγκαλέσας τοὺς συνδικούς τῆς πόλεως καὶ συστήσας αὐτοῖς νὰ φροντίξωσι περὶ τῆς ἡσυχίας τῆς πόλεως, ἐπεμψε τὴν νέαν εἰς Βενετιάν». Τὸ ἀπροσδόκητον δὲ τοῦτο μέτρον ἐλήφθη, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀρλιώτου, ἕνεκα διαταγῶν τῆς Βενετικῆς κυβέρνησεως (42).

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἦτο τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίων ἡ κατάστασις ἐπὶ Βενετοκρατίας· μετὰ τὴν ἔλευσιν δὲ τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων οἱ Ἑβραῖοι ἀπῆλυσαν παντὸς ἀνεξαρτέτως πολιτικοῦ δικαιώματος καὶ ὁ ραββῖνος ἐτέθη ἐν ἴση μοίρᾳ πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν δύο ἄλλων ἐν τῇ νήσῳ προσβεβλημένων θρησκευμάτων. Βλέπομεν ὅμως ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν Γάλλων ὁ Κομμισάριος τῆς ἀυτονομίας τῶν Κερκυρῶν Νικό-

λαος Βραχλιώτης, ἐπειδὴ μερικοὶ φανλόβιοι καὶ κακῆς ζωῆς ἄνθρωποι κωφεύοντες εἰς τὴν φωνὴν τῆς φύσεως ἀποτολμῶσι νὰ βλάπτωσι καθ' ἑκάστην τοὺς Ἑβραίους, ἀναγκάζεται νὰ ἐπιτάσῃ τὰ ἐξῆς τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1808 ἔ. ν. ὅπου ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ ἴθελον ἡγετινάς, ὁ ὁποῖος νὰ τολμήσῃ νὰ συγγῆσῃ εἰς κανένα τρόπον οὔτε μὲ ἔργα, οὔτε μὲ λόγια τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ὁμολογῶν τὴν ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ἀπώλεσαν καὶ πάλιν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἀπαγορεύθη αὐτοῖς τὸ μετέρχεσθαι τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐπὶ δικαστηρίων. Μόνον μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅτε πᾶσα διάκρισις καὶ πᾶς φραγμὸς μεταξὺ πολιτῶν διαφόρων θρησκευμάτων ἀφῆρθη, ἀνέκτησαν οἱ Ἑβραῖοι πάντα τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώματα. Εἶθε δὲ τοῦ πολυτίμου τούτου προνομίου νὰ ποιῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι χρῆσιν τοιαύτην, ἥτις νὰ ἦ ἰδίᾳ μὲν ὠφέλιμος πρὸς τὴν Κέρκυραν, καθόλου δὲ σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς πόθους τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

I. A. ΡΩΜΑΝΟΣ

ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ

Τὸ Ἡράκλειον, κτισθὲν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος, ὠνομάσθη παρ' αὐτῶν Κάντακ ἢ Ῥάμπτ-ἔλ-Κάντακ (περιταφρευμένη πόλις). Ἐπὶ μίαν δὲ καὶ πλεόν ἑκατονταετηρίδα, καθ' ἣν ἡ νῆσος διετέλει ὑπὸ τοὺς Σαρακηνούς, ὑπῆρξε τὸ ὀρμητήριον τῆς φοβερωτέρας πειρατείας ἣν εἶδε ποτε ἡ Μεσόγειος, ἕως οὗ ἀνεκτῆθη ὑπὸ τοῦ περιφήμου Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ καὶ κατόπιν αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκά τῇ 7 Μαρτίου τοῦ 961. Ἡ πολιορκία τοῦ Χάνδακος, ὡς ὠνόμαζον τὴν πόλιν οἱ Βυζαντινοί, διήρκεσεν ἐπὶ διετίαν σχεδόν, μετὰ πολλὰς δὲ αἱματηρὰς ἐξόδους τῶν πολιορκουμένων καὶ ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν, ἡ πόλις ἐκυριεύθη ἐξ ἐφ' ἑσθῆς ὑπὸ τῶν λεγεῶνων τοῦ Φωκά, ὅστις διέταξε γενικὴν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ Ἀράβων σφαγὴν, ἀδικαίως φύλου, «ἵνα μὴ μιανθῶσιν οἱ στρατιῶται», ὡς λέγει Λέων ὁ Διάκονος, ὁ περιγράφας τὸν πόλεμον ἐκεῖνον.

Τῷ 1204, πωληθείσης τῆς Κρήτης εἰς τὴν Βενετικὴν Δημοκρατίαν ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν καταλαβόντων τὸ Βυζάντιον σταυροφόρου Βονιφάτιου μαρκησίου τοῦ Μομφεράτου, ὁ Χάνδαξ ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ «βασιλείου τῆς Κρήτης», ὠνομάσθη δὲ Candia. Οἱ Βενετοὶ ὠχύρωσαν τὸν χώρον τῆς ἀραβικῆς πόλεως, περικλείσαντες αὐτὸν διὰ τείχους. Ἄλλ' εἶτε διότι τὸ τείχος τοῦτο εἶχε προσωρινὸν σκοπὸν, τὴν ἀπόκρουσιν τῶν

(41) Περὶ Ἱστορίας Ἑβραίουπολεως τῆς Μαρκιάδας. Ἐν Βενετίᾳ, 1850.

(42) Περὶ Νικόλαου Ἀρλιώτη καὶ τῶν χειρογράφων χρονικῶν αὐτοῦ ὑπὸ Ν. Β. Μάνεση. Ἐν Κερκύρᾳ, 1873, σ. 11.

ἐπιθέσεων τῶν Κρητῶν, μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν Βενετῶν ἀποίκων, εἴτε διότι ἐγένετο καταφανὴς ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις, ἣν ἐμελλε νὰ λάβῃ ἡ Candia ἢ Candida, ὡς τὴν ἔλεγεν ὁ Μοροζίνης, εἴτε διὰ νὰ διαιρεθῇ ἡ πόλις εἰς δύο, εἰς τὸ Ἄστυ, ὅπου κατώκησαν οἱ Βενετοὶ καὶ αἱ ἀρχαί, καὶ εἰς τὴν κυρίως πόλιν, ὅπου κατώκουν κατὰ μέγα μέρος ἐντόπιοι, ἐκτίσθη καὶ νέον τεῖχος περὶ τὸ παλαιόν, τὸ ὅποιον ἔδωκε τριπλασίαν ἔκτασιν εἰς τὴν πόλιν. Τὸ παλαιὸν τεῖχος σώζεται ἐν μέρει καὶ σήμερον μετὰ τὰ ἐνετικά ἐμβλήματα. Ἡ πύλη δὲ αὐτοῦ ἦτο, ὡς σημειοῦται εἰς τὸν χάρτην τοῦ Βοσκίνη καὶ ὡς ἐφαίνετο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐκεῖ ὅπου σήμερον εἶνε ἡ ἀγορὰ Ἀκτάρικα, καὶ ἐχώριζε τὴν πρὸς τὸν λιμένα παλαιάν πόλιν ἀπὸ τῆς νέας πόλεως. Ἀλλὰ τὸ παλαιὸν τεῖχος δὲν ἔχει συγκρίσιν πρὸς τὸ κατόπιν κτισθέν, τὸ ὅποιον κατέστρεψε τὸν Χάνδακα πρώτης τάξεως φρουρίον μὲ ἀπροσμάχητους ἐπάλξεις καὶ πολυσύνθετον σύστημα ἐξωτερικῶν προμαχώνων καὶ φρουριδίων.

Ἐπὶ Ἐνετῶν ὁ Χάνδαξ ἔφθασεν εἰς μεγάλην ακμὴν. Κατοικοῦμενος ὑπὸ πυκνοῦ, ἐμπορικωτάτου καὶ πλουσίου πληθυσμοῦ, ἔχων λαμπράς δημοσίας οἰκοδομὰς, ὡραία ἀρχοντικά μέγαλα, εὐρείας καὶ εὐθείας ρύμας καὶ μεγαλοπρεπεῖς κρήνας, ἦτο μία τῶν πρώτων πόλεων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡκμαζον δ' ἐν αὐτῇ πολλαὶ σχολαί, διαχέουσαι τὰ ἑλληνικά καὶ ἐπιστημονικά φῶτα ἀνά τὴν νῆσον καὶ μορφώσασαι πολλοὺς σοφοὺς ἑλληνιστὰς καὶ λατινιστὰς, οἵτινες ἐδίδαξαν εἰς τὰ ἰταλικά πανεπιστήμια· εἰς δὲ τὰ θεάτρα τῆς ἐδιδάσκοντο ἔργα ἑλληνικά, προϊόντα τῆς συγχρόνου φιλολογικῆς παραγωγῆς.

Ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκία καὶ ἄλωσις τοῦ Χάνδακος διεφήμισε τὸ ὄνομα αὐτοῦ καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον Ἡ πολιορκία αὕτη, ἥτις θεωρεῖται μία τῶν μεγίστων πολιορκιῶν ἐξ ὧσων ἀναφέρει ἡ ἱστορία, ἀρξαμένη τὴν 1 Μαΐου 1648, διήρκεσεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια συνέβησαν τόσα πολεμικὰ γεγονότα κατὰ τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὥστε δὲν ἀρκοῦσι τόμοι ὀλόκληροι πρὸς ἀπλήν αὐτῶν ἀναγραφὴν. Τὰ περίξ τῆς πόλεως ἐδάφη εἶνε διάτρητα καὶ ὑπεσκαμμένα καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν αὐτῶν ἕνεκα τῶν ὑπονόμων καὶ τῶν ἀνθυπονόμων, αἵτινες ὠρύσσοντο κατὰ τὴν πολιορκίαν ἐκείνην. Συνέβη δὲ πολλάκις νὰ συναντηθῶσιν οἱ ὑπονομευταὶ τῶν πολιορκουμένων καὶ τῶν πολιορκητῶν ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ὅτε συνεκροτοῦντο μετὰξὺ αὐτῶν ἐν ταῖς κατακόμβαις ἐκείναις πάλαι φοβεραὶ διὰ τῶν δικελῶν καὶ τῶν σιδηρῶν μοχλῶν. Ἡ πρόωρος ἀνάφλεξις μιᾶς τῶν ὑπονόμων τούτων ἐγένετο αἰτία τῆς ἥττης καὶ τοῦ ὀλέθρου τῶν

Γάλλων, οἵτινες ἤλθον εἰς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκουμένων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ τὸν δούκα τοῦ Ναβάλ. Τοῦτο δ' ἐπέσπευσε τὴν ἀποθάρρυνσιν τῶν πολιορκουμένων καὶ τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1669 ὁ Μοροζίνης παρέδωκε διὰ συνθήκης τὴν πόλιν, ἀπελθόντων πάντων τῶν κατοίκων Βενετῶν καὶ Ἑλλήνων μετὰ τῆς κινητῆς αὐτῶν περιουσίας διὰ θαλάσσης.

Κι' ἀφῆκαν δίχως ἄνθρωπον τὴν χώραν σφαλισμένην καὶ οὐδὲνα πρᾶγμα ζωντανό μετὰ δὲν ἀπομένει,

ὡς λέγει καὶ ὁ Μαρσίνοσ Μπουναλιῆς, ὁ Ῥεθύμνιος ποιητής. Τὰ συμβάντα τοῦ μακροῦ τούτου καὶ αἰματηροτάτου πολέμου περιγράφει καὶ ἕτερος Κρήσι ποιητής, ὁ ἱατρός Ἀθανάσιος Σκληρός, εἰς μακρὸν ἐπικὸν ποίημα εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ δημῶδες ποίησις ἐθρήνησεν τὴν ἄλωσιν τοῦ Κάστρου, ὡς ἀπεκάλει ὁ λαὸς τῆς Κρήτης τὸν Χάνδακα· καὶ σήμερον ἐτιχθεταὶ εἰς τὰ ὄρεινά χωρία καὶ ἰδίως εἰς Λάκκουσ τῆς Κυδωνίας τὸ ἐξῆς δημῶδες ἄσμα :

Κάστρο, καὶ ποῦν' οἱ πύργοι σου καὶ τὰ καμπαναριά σου
Καὶ ποῦν οἱ γιάντρειομένοι σου....

Κατὰ τινὰ τουρκικὴν παράδοσιν, τόσον εἶχεν ἐξοργισθῇ ὁ Σουλτάνος ἕνεκα τῆς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παρατάσεως τῆς πολιορκίας, ὥστε ἀπηγόρευσε νὰ τοῦ αναφέρουν τὸ ὄνομα τῆς Κρήτης. Ὅταν δὲ ἠλώθη ὁ Χάνδαξ ἐδέησε νὰ τοῦ ἀναγγείλωσι τὸ πᾶν διὰ τοῦ ἐξῆς τεχνάσματός : Εἰς τὸ γεῦμά του παρετέθη γλυκισμα, τοῦ ὁποίου τὸ σχῆμα ἀπετέλει τὴν φράσιν : « Ἡ Κρήτη ἐάλω » εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν· οὕτω δὲ ὁ Σουλτάνος ἔμαθε τὸ γεγονός, διὰ τοῦ ὁποίου συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς νήσου, ὁ Χάνδαξ ἐχορημάτισεν ἔδρα τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ 1850, ὅτε μετνήχθη ἡ ἔδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως εἰς Χανιά. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο διετήρησε τὴν θρησκευτικὴν ἀρχιγίαν, παραμείνας ἔδρα τοῦ Μητροπολίτου.

Κοινῶς πιστεύεται, ὅτι ὁ Χάνδαξ ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἡρακλείου, ἐπινείου τῆς ἀρχαίας πόλεως Κνωσσοῦ. Ἐκ τῆς ὑποθέσεως δὲ ταύτης ἀγόμενοι λόγιοί τινες ἔμποροι τῆς πόλεως ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1832 νὰ μεταχειρίζονται ἐν ταῖς ἀλληλογραφίαις αὐτῶν τὸ ὄνομα Ἡράκλειον, τὸ ὅποιον ἐπεκράτησε βαθμηδόν, ἐκτοπιζόν ἡσήμεραι τὸ δημῶδες ὄνομα Κάστρο ἢ Μεγάλο Κάστρο.

Ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ἡ πόλις παρουσιάζει τὴν κατηφῆ ὄψιν γεγηρακυίας καὶ σεσαθρωμένης πόλεως. Πάσαι σχεδὸν αἱ φαινόμεναι οἰκίαι εἶνε παλαιαὶ μετὰ τοίχους ἡμαυρωμένους, ἀποτελοῦντας εἰκόνα μελαγχολικὴν μετὰ τῶν ἡμιερειπωμένων παραλιῶν τειχῶν, μετὰ τῶν δύο ἢ τριῶν βενετικῶν νεορειῶν, τὰ ὅποια μαυρίζουσιν ὡς τάφοι εἰς τὸ βάθος τοῦ λιμένος, μετὰ τοῦ πελωρίου καὶ ἀχάριτος πύργου, ὅστις ὑψοῦται ἐπὶ τοῦ ἄκρου

τοῦ βορείου προβόλου τοῦ λιμένος, διατηρῶν τὸν λέοντα τῆς Βενετίας συντετοιμμένον ἐπὶ τῶν πλευρῶν του. Ἐπιτείνουσι δὲ τὴν κατῆφειαν τῆς εἰκόνης δύο ἢ τρεῖς φοίνικες ὀρθοῦμενοι ἐν τῇ πόλει καὶ οὐκ οἶδ' αὖ πῶς προσδίδοντες εἰς τὴν ὄψιν αὐτῆς κᾶτι τι ἐκ τῆς μελαγχολίας τῶν ἀφρικανικῶν ἐρήμων.

Ἐν τούτοις τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἡρακλείου εἶνε πολὺ περισσώτερον εὐχάριστον ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν Χανίων. Αἱ ὁδοὶ εἶνε εὐρεῖαι καὶ οὐχὶ ἀσφυκτικῶς στεναὶ καὶ ὑγραί, ὡς αἱ τῆς πρωτεύουσας, αἱ δὲ οἰκίαι εὐρύχωροι καὶ ἕνετοι μὲ ἀλλὰς καὶ κήπους.

Τὸ Ἡράκλειον διατηρεῖ τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐπὶ Βενετῶν ῥυμοτομίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ταύτας διεστοραμμένως ὑπὸ ἀπειροκάλων ἀνακαινίσεων καὶ προσθηκῶν. Ἰδίως ὁ σεισμὸς τοῦ 1856, ὁ γνωστὸς ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα «μεγάλος σεισμὸς» ἠλλοίωσε μεγάλως τὴν παλαιὰν μορφήν τῆς πόλεως. Δύο κύριαι ὁδοί, ἡ «στράτα τοῦ λιμανιοῦ» καὶ ἡ «πλατεῖα στράτα», διασταυροῦμεναι εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς πόλεως, διακρούσιν αὐτὴν εἰς τέσσαρα μέρη. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἄγει ἀπὸ τοῦ λιμένος εἰς τὴν νοτίαν πύλην τοῦ φρουρίου, τὴν λεγομένην «καινούργιαν πόρταν», ἡ δὲ ἄλλη, διασχίζουσα τὴν πόλιν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, ἄγει πρὸς ἀνατολὰς μὲν εἰς τὴν «πόρταν τοῦ Λαζαρέτου», πρὸς δυσμὰς δὲ εἰς τὴν «πόρταν τῶν Χανίων». Εἰς τὰς ὁδοὺς ταύτας συγκεντρῶνται σχεδὸν ὅλη ἡ ἐμπορικὴ κίνησις τῆς πόλεως.

Τὸ Ἡράκλειον ἔχει εὐρυτάτην ἔκτασιν, τριπλασίαν καὶ ἴσως τετραπλασίαν τῆς τῶν Χανίων, ἐν ἧ χάνεται ὁ σχετικῶς μικρὸς πληθυσμὸς του. Ὑπολογίζουσι ὅτι δύναται νὰ περιλάβῃ ἀνέτως 50,000—60,000 κατοίκων. Πλεῖσται ἐκ τῶν οἰκοδομῶν αὐτοῦ εἶνε μονόροφοι ἢ τὸ πολὺ διώροφοι· γῆπεδα δὲ μεγάλων ἐκτάσεων μένουσιν ἀνοικτὰ ἢ χρησιμεύουσιν ὡς περιβόλια καὶ λαχανόκηποι. Καὶ πάλιν ὅμως τὸ Ἡράκλειον εἶνε ἡ πρώτη κατὰ τὸν πληθυσμὸν πόλις τῆς νήσου. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1881 ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνῆρχετο εἰς 21,368, ἐξ ὧν 6361 Ὀρθόδοξοι, 14,597 Μουσουλμάνοι, 58 Καθολικοί, 51 Ἑβραῖοι καὶ ὀλίγιστοι Διαμαρτυρούμενοι. Σήμερον δὲ κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμοὺς ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς ὑπερβαίνει τὰς 25,000.

Ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ Χάνδακος βενετικῶν οἰκοδομῶν σώζεται ἀκερῶς μία μόνη, παρὰ τὸ σημερινὸν Διοικητήριον, ἡ λεγομένη κοινῶς Τσοπανῆς, δηλαδὴ ὄπλοστάσιον. Εἶνε δὲ ὡραία τετραγώνως οἰκοδομητὴ διώροφος μὲ ζωοφόρους ἐξ ἀναγλύφων παριστόντων πανοπλίας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπὶ Βενετῶν ἐχρησίμευε τῶντι ὡς ὄπλοστάσιον, διότι διατηροῦνται ἐν αὐτῷ ὄπλα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἰδίως τόξα, δόρατα καὶ βέλη.

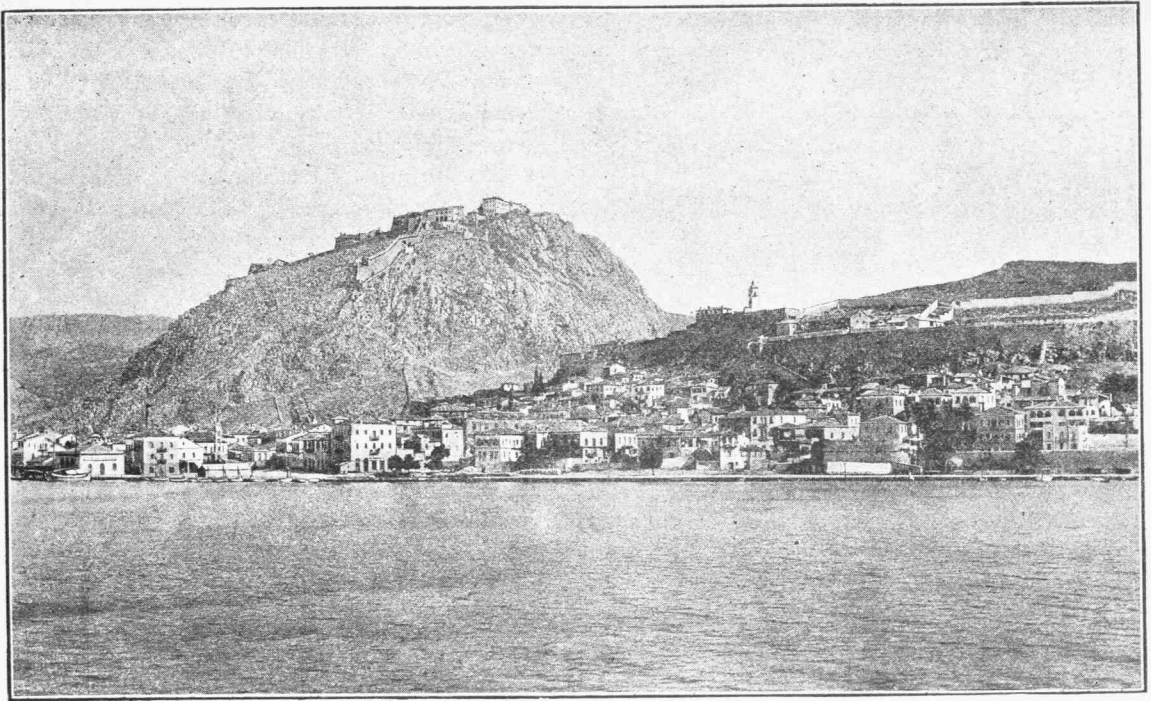
Τὸ παλάτιον τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης δὲν σώζεται. Ἐκ παραδόσεως δὲ εἶνε γνωστὸν ὅτι ἦτο τὸ παλαιὸν διοικητήριον, τὸ ὅποιον πρὸ εἰκοσιπενταετίας κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Ἄλλ' ἡ παραδοσις ἐλάχιστα καὶ ἐν πολλοῖς ἐσφαλμένα διέσωσε περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Χάνδακος ἐπὶ Βενετοκρατίας, διότι, ὡς εἴρηται, πάντες οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἀπεδήμησαν ἄμα ἀπεφασίσθη ἡ πρὸς τοὺς Τούρκους παράδοσις τῆς πόλεως.

Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν δεκαενῶν τζαμιῶν τοῦ Ἡρακλείου τὰ δεκαεπτὰ ἦσαν χριστιανικοὶ καὶ μετατραπέντες εἰς τζαμίαι εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν. Ἐν ἐκ τῶν τζαμιῶν τούτων ὀνομάζεται ἀκόμη παρὰ τε τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Ὀθωμανῶν Ἀγία Αἰκατερίνη· ἦτο δ' ἐπὶ Βενετῶν Συναϊτικὸς ναός, γνωστότατος διὰ τὴν ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτοῦ διατηρουμένην ἐλληνικὴν σχολήν. Ἐνὸς ἄλλου, τοῦ Χουγκιάρ-Τζαμισί, ἐσώζοντο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια. Τὸ τζαμίον τοῦτο ἦτο ὁ περίφημος μητροπολιτικὸς ναὸς τῶν Δυτικῶν, ὅστις ἦτο συγχρόνως καὶ μονὴ τῶν Φραγκισκανῶν, ἧς ὑπῆρξε τρόφιμος ὁ Κρῆς πάπας Ἀλέξανδρος Ε'. Ἀναφέρεται δὲ ὅτι εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἐπετρέπετο εἰς τὸν ὀρθόδοξον κληρὸν νὰ ἱερουργῇ ἅπαξ τοῦ ἔτους, ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν. Τὰ ἐρείπια ἐξηφανίσθησαν, τῶν λίθων καὶ τῶν μαρμάρων χρησιμοποιοηθέντων εἰς ἄλλας οἰκοδομὰς, καὶ μόνον ἡ λαϊκὴ παράδοσις ἀναφέρει ἀκόμη ὅτι «ἐκεῖ ἦτο μιὰ ἐκκλησιά μὲ ἑκατὸ μιὰ πόρταις».

Χριστιανικοὶ ναοὶ τῶν Ὀρθοδόξων ὑπάρχουσι μόνον δύο, ὁ μητροπολιτικὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, καὶ ὁ Συναϊτικὸς τοῦ Ἁγίου Μαθαίου. Ἀπὸ ἐτῶν δ' οἰκοδομεῖται μέγας ναὸς παρὰ τὴν Μητρόπολιν, ὅστις εὐρίσκειται ἐν τῷ περατοῦσθαι. Ὑπάρχει δὲ καὶ ναὸς τῶν Δυτικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων. Ἄλλ' οὗτος μένει κλειστός, μὴ ὑπαρχόντων πλέον ἐν τῇ πόλει Ἀρμενίων.

Ἡ κοινότης Ἡρακλείου θεωρεῖται ἡ προσευτικωτέρα τῆς νήσου. Τὰ σχολεῖα τῆς ἦσαν πάντοτε τὰ κάλλιστα τῶν ἐν τῇ νήσῳ, πρώτη δὲ αὐτὴ συνέστησε γυμνάσιον πλήρες. Πρὸ τινῶν ἐτῶν ἰδρύθη σὺλλογος, ὅστις τοσαύτην ἀνάπτυξιν ἔλαβεν ἰδίως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ῥέκτου ἱατροῦ κ. Χατζιδάκη, ὅστε συνέστησε καὶ ἀρχιολογικὸν μουσεῖον, ἐν ᾧ διεφυλάχθησαν πλεῖστα καὶ πολυτιμώτατα ἀρχαιότητες, κινδυνεύουσαι ν' ἀπεμποληθῶντι ἢ καταστραφῶσιν, ὡς τὰ εὐρήματα τοῦ Ἰδαίου ἕντρου καὶ ἄλλα. Εἶχε δ' ἐπ' ἐσχάτων καταρτίσει καὶ θίασον ὀργανικῆς μουσικῆς καὶ ἴδρυσεν θέατρον, ἀλλ' αἱ τελευταῖαι ἀνωμαλίαι διέκοψαν δυστυχῶς τὸ τόσον ἐπιτυχῶς χωροῦν ἔργον του.

Ἡ φιλομάθεια ὅμως τῶν Ἡρακλειωτῶν δὲν ἀποκλείει τὴν πρὸς τὰ πρακτικὰ ἔργα ἐπίδοσιν

ΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟΝ

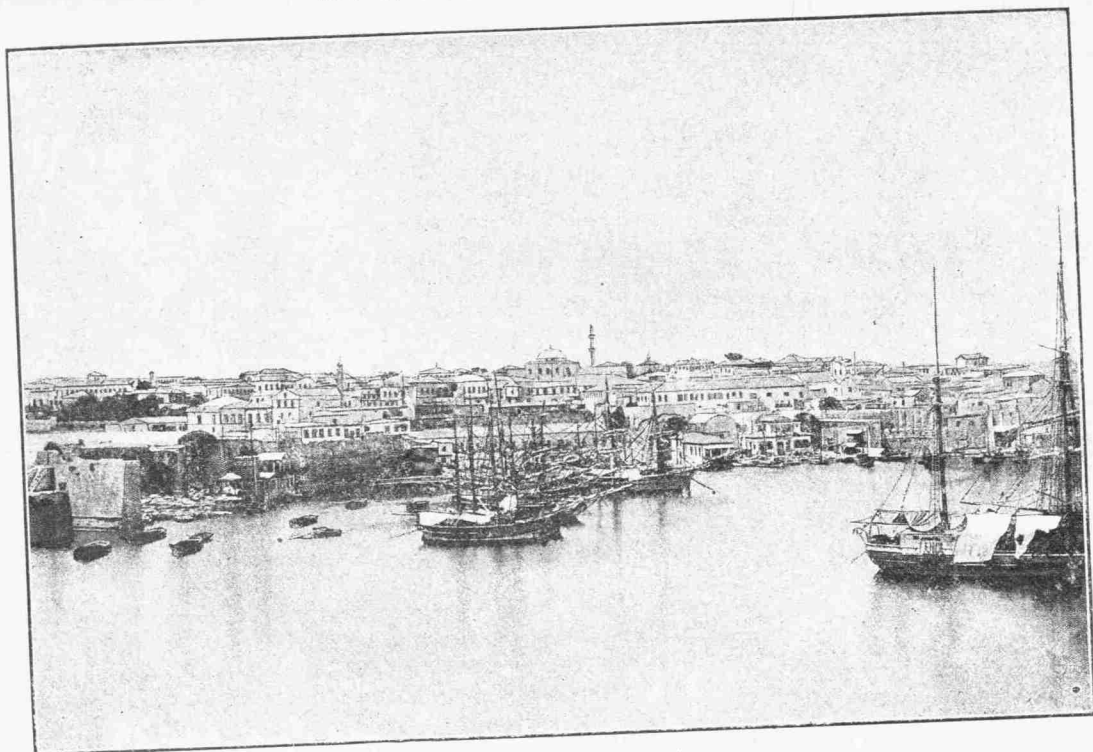
αυτῶν. Οἱ Ἡρακλειώται εἶνε πρακτικοὶ ἄνθρωποι, ἐπιμελῶς ἀσχολούμενοι εἰς τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται κατὰ μέγα μέρος εἰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τοῦτο τὸ Ἡράκλειον ἔχει πρὸς τὰ Χανία ἀναλογίαν ὡς ἔχει ὁ Πειραιεὺς πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἐν Χανίοις ἡ συσσώρευσις ὑπαλλήλων καὶ ξένων ἔδωκεν εἰς μέγα μέρος τῆς κοινωνίας πτωχαλαζονικὴν τινα ἐπιχρῶσιν ψευδοπολιτισμοῦ, λίαν ἐπιπίλαιον ὅμως ὥστε νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ χηλαρώσῃ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν. Ἄλλ' ἐν Ἡρακλείῳ ὁ συρμός καὶ αἱ ψευδεπιδείξεις δὲν κατώρθωσαν νὰ εἰσχωρήσωσιν. Οἱ ἄνδρες ἀποροφῶνται ἐντελῶς ὑπὸ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν· οἱ ὑπάλληλοι καὶ οἱ ξένοι εἶνε ὀλίγοι, οἱ ἄργοι ὀλίγιστοι. Μόνον καὶ τὰς ἐσπέρας, μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν, γίνονται γενναῖαι σπονδαὶ εἰς τὸν Βάκχον· κατὰ τοῦτο διότι ὁ ἐξαισιος οἶνος τοῦ Μαλεβυζίου εἶνε ἀφρονώτατος καὶ λίαν εὐθηρὸς, οἱ δὲ Ἡρακλειώται, ἐπαναλαμβάνομεν, εἶνε πρακτικοὶ ἄνθρωποι. Ὅπως δὴποτε ἐκ τοῦτου λαβόντες ἀφορμὴν οἱ Χανιώται κατηγοροῦσιν αὐτοὺς ὡς οἰνοπότας, μολονότι καὶ οὗτοι δὲν ὑπολείπονται ἐν τῇ καταναλώσει τῶν πνευματικῶν ποτῶν καὶ μάλιστα τῆς ρακῆς.

Αἱ γυναῖκες παραμένουσι κεκλεισμέναι εἰς τὰς πλήρεις ἡλίου καὶ ἀρώματος ἀνθέων αὐλάς των, μετ' ἀρχαϊκῆς ἀπλότητος καταγιγνώμεναι εἰς τὰ ἔργα τοῦ οἴκου των. Δύναται τις νὰ διέλθῃ ὀλόκληρον συνοικίαν χωρὶς νὰ ἴδῃ γυναῖκα. Αἱ παλαιαὶ

οἰκίαι, καὶ τοιαῦται εἶνε αἱ πλείσται, δὲν ἔχουσιν ἐξώστας, συνήθως δὲ τὴν πρόσοψιν αὐτῶν ἀποφράζει ὁ ὑψηλὸς περίβολος τῆς αὐλῆς. Εἰς τινὰς δὲ τὴν ἔλλειψιν ἐξώστῶν ἀναπληροῦσι μικρὰ ξύλινα κιόσκια, φαινόμενα ὡς κουτιά κολλημένα ἐπὶ τῶν τοίχων, ἀπὸ τῶν θυρίδων τῶν ὁποῖων προκύπτει ἐνίοτε μετὰ συστολῆς μελανόφθαλμός τις καὶ αἰδήμων κερκλή χανουμίσσης. Μόνον κατὰ τὴν δειλὴν ἐμφανίζονται εἰς τὰ κατώφλια καὶ συνομιλοῦσι πλέκουσαι ἢ νήθουσαι, ἕως οὗ ἔλθουσιν οἱ ἄνδρες διὰ τὸ δεῖπνον. Τὰς δὲ ἐσπέρας τῶν ἐορτῶν κατὰ τὸ θέρος μεταβαίνουσι μετὰ τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν πλατεῖαν «Τρεῖς Καμάραις» καὶ ἐκεῖ ἐν ὑπαίθρῳ ἀκορῶνται σκοποὺς καὶ τραγούδια Κρητικὰ, συνοδευόμενα ὑπὸ βιολίου ἢ λύρας.

Ἄλλὰ συνήθως κατὰ τὴν δειλὴν γίνεται περίπατος ἐπὶ τῶν τειχῶν, τὰ ὁποῖα ὑψοῦνται περὶ τὴν πόλιν ὡς τεράστια ἄνθηρα καὶ ἔχουσι τόσω εὐρείαν ἔκτασιν, ὥστε γίνονται ἐπ' αὐτῶν ἵπποδρομαίαι. Ὁ ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Ἡρακλείου ἰστάμενος ἔχει πρὸ αὐτοῦ εὐρύτατον καὶ ποικίλον θέαμα. Ἀφ' ἐνῆς ἐκτείνεται πρὸ τῶν ποδῶν του ἡ πόλις μετὰ τοὺς πολυκρήτους μινκρέδες τῶν τζαμιῶν τῆς καὶ ἡ θάλασσα μετὰ τὴν ἐπιμήκη νησίδα Δίαν· ἀφ' ἐτέρου πρὸς δυσμὰς ὑψοῦται μεγαλοπρεπὴς ἡ Ἴδα, ἧς ἡ κορυφὴ χώνεται εἰς τὰ νέφη. Πρὸ τῆς πόλεως δὲ ἐκτείνεται πεδιάς εὐρεῖα, ἀλλ' ἄδενδρος, δενδροτομηθεῖσα κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ

Πρὸς νότον αὐτῆς ὑπάρχει μικρὸν χωρίον τουρκικόν, Φορτέτσα καλούμενον, τὸ ὅποιον ἐπὶ Ἑνετῶν ἦτο ὠχυρωμένον καὶ ἐκαλεῖτο Νέα Κάνδια, νοτιώτερον δ' ὑψοῦται τὸ κωνοειδὲς βουνὸν Γιούφτης (Jupiter). Ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τούτου κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρχεν ὁ τάφος τοῦ Διός. Ὀλίγον πρὸς ανατολὰς τῆς Φορτέτσας ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Κνωσσός· ἀλλ' ἐλάχιστα εἰσείπια σώζονται ἐπὶ τῆς τοποθεσίας αὐτῆς, διότι οἱ Σαρακηνοὶ καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἐχρησιμοποίησαν τὰ λείψανα αὐτῆς πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ὠχύρωσιν τοῦ Χάνδακος. Πρὸς ανατολὰς τῆς πόλεως εἰς μικρὰν ἀπόστασιν φαίνεται τὸ χωρίον τῶν ἐλεφαντινῶν, ἡ Μεσκινιά, εἰς ἣν ἐκτὸς τῶν λεπρῶν κατοικοῦσι καὶ ὕγιαι. Πέραν δέ, εἰς τὸ νοτιανατολικὸν μέρος τοῦ ὁρίζοντος, φαίνονται τὰ πάλιν ὀρυφα ὄρη τοῦ Λασηθίου, ὡς τεραστίαι τεφρόχρους μάζαι.

Ὁ βλέπων καὶ σήμερον τὰ ὄχυράματα τοῦ Ἡρακλείου δὲν ἀπορεῖ πῶς ἡ πάλαι αὕτη ἀντέσχεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ πλέον ἔτη εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων· τὰ τείχη ἴστανται ὡς βουνὰ ἀκατάλυτα, τεραστίαι ὄγκοι χώματος, περιβαλλόμενοι ἐξώθεν ὑπὸ ὑψηλοῦ τοίχου ἐκ λίθων θυμασιῶς συναρμοσμένων καὶ προσλαβόντων ἐκ τῆς παλαιότητας χροῖα κεράμου, ἐπιστέφονται δὲ ὑπὸ κυλινδρικής κορωνίδος διατηρουμένης καθ' ὅλον τὸ μήκος τῶν τειχῶν, ὅπερ ὑπερβαίνει τὰ 2 1/2 μίλια. Ὑπερθεν τῆς κορωνίδος καὶ διὰ μέσου τῶν ἀναχωμάτων προβάλλουσιν εἰσὲτι τὰ στήμια τῶν ὀλίγων ἐνετικῶν τη-

λεθόλα ἐκ τῶν 300, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὸν ὄπλισμόν τοῦ φρουρίου κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους. Ἐντὸς τῶν τειχῶν ὑπάρχουσι μακρὰι λαβυρινθώδεις στοαὶ συγκοινωνοῦσαι δι' ὑπογίων ὁδῶν ἢ μικρῶν θυρῶν μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων. Περιβάλλονται δὲ τὰ τείχη ὑπὸ βαθείας τάφρου, ἢ τὰ χεῖλη ἀνέρχονται εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν μετὰ τείχη ὕψος, οὕτω δὲ ταῦτα εἶνε ἀθέατα καὶ ἀπρόσβλητα ἐκ τῆς ξηρᾶς. Αἱ τρεῖς κύρια πύλαι τοῦ φρουρίου εἶνε ἐπιμήκεις στοαὶ μήκους πλέον τῶν ἑκατῶν παδῶν, κλειόμεναι τὴν νύκτα δι' ὀγκωδῶν θυρῶν. Μέχρι δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐκλείοντο καὶ τὴν μεσημβρίαν ἐκάστης Παρασκευῆς ἐπὶ μίαν ὥραν, διότι ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἡ πρόληψις ὅτι οἱ Χριστιανοὶ θὰ ἐκυρίευσον τὸ φεῦρον ἐξαπίνης, καθ' ἣν ὥραν οἱ Μουσουλμάνοι θὰ προσηγύχοντο ἐν τοῖς τζαμίοις τὴν μεσημβρίαν τῆς Παρασκευῆς.

Πρὸ ἐκάστης δὲ πύλης τὸ τεῖχος προβαλλόμενον ἀποκρύπτει καὶ προστατεύει αὐτὴν διὰ τῆς προεξοχῆς του· ἐξ ἄλλης δ' ἐναντι προεξοχῆς εἶνε ἐστραμμένα πρὸς τὴν πόλιν τὰ κανονιστάσια πυροβολείου. Ἐκτὸς τούτων πρὸ ἐκάστης πύλης ὑψοῦνται προμαχώνες ἀποτελοῦντες δευτέραν ὀχυρωματικὴν ἀλυσιν περὶ τὴν πόλιν. Ἄλλ' οἱ προμαχώνες οὗτοι κατηρειπώθησαν ἐκτὸς τοῦ πρὸς ανατολὰς τῆς πόλεως, ὃ ὅποιος ὀνομάζεται Ἀκ-Τάρμπια, δηλαδὴ λευκὸς προμαχῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ ὀποίου κατοικοῦσιν ὀθωμικ-

νικαί τινες οἰκογένειαι. Ὁ προμαχὼν οὗτος συνδέεται μετὰ τῆς πόλεως δι' ὑπογείου σήραγγος, ἣς ἡ εἴσοδος εἶνε εἰς τὴν πύλην τοῦ Λαζαρέτου.

Τὸ μᾶλλον εὐπρόσβλητον μέρος τοῦ τείχους εἶνε τὸ ἀνατολικόν, διὸ καὶ ἐντεῦθεν ἔκαμαν τὰς πλείονας ἐφόδους κατὰ τοῦ φρουρίου οἱ Τούρκοι κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἀφ' οὗ κατέλαβον τὰ ἀπέναντι ὑψώματα τῆς Τρυπητῆς. Καὶ τὴν πρῶτον βῆγμιν ἐγένετο εἰς τὸ μέρος τὸ ὑποῖον καλεῖται σήμερον «Ἐφτὰ μπιλτάδες» ἕνεκα τῶν ἑπτὰ πελέκων, οἵτινες εἶνε ἐμπειρηγμένοι ἐπὶ τοῦ τείχους εἰς μνήμην ἑπτὰ πασσάδων πεσόντων εἰς τὸ μέρος τοῦτο.

I. Δ. ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

Ἄ Ν Ω Κ Ἀ Τ Ω

ΣΥΛΛΕΚΤΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΩΝ

Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀπέθανεν ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Τάπλιγγ, μανιώδης αὐτόχρημα συλλέκτης γραμματοσήμων. Ὁ Τάπλιγγ συνέλεγε ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του γραμματόσημα, κληρονομήσας δὲ κατόπιν μεγάλην περιουσίαν παρὰ τοῦ πατρὸς του ἤρχισε νὰ δαπανᾷ ἀραιδῶς πρὸς πλουτισμὸν τῆς συλλογῆς του. Τὸ 1882 ἠγόρασε τὴν συλλογὴν τοῦ Ἰμάξ, ἣτις δὲν εἶχεν ἐράμιλλον ἐν Ἀγγλίᾳ· πρὸ τινων δ' ἐτῶν ἠγόρασε τὴν σπουδαιοτάτην συλλογὴν τοῦ Κελεμπότ ἐν Παρισίοις ἀντὶ 200,000 φράγκων! Ὁ Τάπλιγγ ἐδώρησεν εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον τὴν συλλογὴν του, ἣν ἐφιλάττει ἐν τῇ κατοικίᾳ του ἐντὸς σιδηρῶν χρηματικῶν ἐπιθεμάτων.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλεκτῶν γραμματοσήμων δὲν εἶνε μικρὸς, καὶ ἀπόδειξις ὅτι ἐν Παρισίοις ὑπάρχουσιν ἄνω τῶν ἑκατῶν ἐξήκοντα ἔμποροι ἀποκλειστικῶς γραμματοσήμων. Ναι μὲν σήμερον τὸ εἶδος τοῦτο τῶν συλλογῶν δὲν παρουσιάζει τὴν ἐπίτασιν, ἣν ἔλαβε κατὰ τὰ τέλη τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅτε διεδόθη ὡς μανία καὶ συνεζήτουν αἰωνίως περὶ τοῦ πῶς ἔπρεπε νὰ κολλῶνται τὰ γραμματόσημα εἰς τὸ λευκίωμα, καὶ ἐκερδοσκοποῦν ἐπὶ τῶν γραμματοσήμων ὡς ἐπὶ τῶν χρηματιστικῶν ἀξιών. Ἀλλὰ καὶ τοι οἱ σημερινοὶ συλλέκται ἐπιδίδονται ἥττον θερυδωδῶς εἰς τὴν προσφιλεῖ αὐτοῖς τέρψιν, δὲν ἔχουσιν ὅμως ἕλιγώτερον ζῆλον· σήμερον δὲν ὑπέκουν εἰς συρμόν, ἀλλ' ἡ πρὸς τὰ γραμματόσημα ἀγάπη των εἶνε ἐσκεμμένη· ἀγαπῶσι τὰ γραμματόσημα καθ' ἑαυτὰ καὶ οὐχὶ ἐκ ψευδεπιδείξεως.

Ἐχουσιν δὲ μόνον ἐν Παρισίοις τρεῖς ἐφημερίδας πρὸς συζήτησιν τῶν ἀπασχολούντων αὐτοὺς ζητημάτων· ἀλλ' αἱ Παρισιναὶ αὗται ἐφημερίδες δὲν ἔχουσιν τὴν σπουδαιότητα τῶν δύο μεγάλων περιοδικῶν, ἅτινα ἐκδίδονται ἐν Λονδίῳ καὶ Δρέσδη δις τοῦ μηνὸς καὶ πραγματεύονται ἀποκλειστικῶς περὶ τῶν ἀφορώντων τὰ γραμματόσημα.

Οἱ φίλοι τῶν γραμματοσήμων παρκαλοῦσθε μετ'

ἐνδιαφέροντος τὰ πολιτικὰ γεγονότα. Ἐλπίζουσι πάντοτε ὅτι θὰ γίνῃ τροποποίησις τοῦ γραμματοσήμου, ἣτις θὰ παραγάγῃ νέους τύπους καὶ θὰ δώσῃ ἀξίαν εἰς τὰ παλαιὰ, διότι τὰ καταργηθέντα εἶνε τὰ μᾶλλον περιζήτητα. Τὰ γραμματόσημα λ. χ. τῶν κρατῶν τῶν συγχωρευθέντων διὰ τῆς Ἰταλικῆς ἐνώσεως εἶνε πολὺ ἀκριβέα. Τὰ γραμματόσημα τῆς Νεαπόλεως τιμῶνται οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν 350 φραγ.

Κατὰ τινὰ συλλέκτην, ὑπάρχουσι 3,570 τύποι γραμματοσήμων. Καὶ αὕτη ἡ μικροσκοπικὴ Δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Μαρίνου ἔχει ἕξ διάφορα εἶδη.

Τὰ μᾶλλον σπάνια γραμματόσημα εἶνε τὰ τῆς Ἀγγλικῆς Γουάνας τοῦ 1856, τῆς νήσου Μαυρικίου τοῦ 1847 καὶ τοῦ Καβούλ.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΠΙΘΗΚΩΝ

Ἐξ Ἀμερικῆς ὅλα τὰ παράδοξα. Τοῦτο κατήνησε πλέον ἀξίωμα. Ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητὴς Γκάρνερ διηγεῖται ἐν τῇ *Νεῖα Ἐπιθεωρήσει*, ὅτι κατώρθωσε νὰ ἐκμάθῃ καὶ νὰ ὀμιλῇ «νερὸν» τὴν γλῶσσαν τῶν πιθήκων! Μὴ γελάτε!... Τὸ πρᾶγμα εἶνε ἐκ τῶν σοβαρωτάτων. Δὲν παύρεται ἡμέρα, καθ' ἣν νὰ μὴ συνάψῃ ὀμιλίαν μετὰ τινος οὐραγκουτάγκου ἢ κιμπαξῆ. Διηγούνται ὅτι πρὸ τινων ἐβδομάδων ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητὴς ἐν τῷ ζωολογικῷ κήπῳ ἠρώτησεν ἕνα κιμπαξῆν:

— Θέλεις ἕνα ποτήρι γάλα;

Ὁ κιμπαξῆς συνωφροῦθη καὶ ἔρριψε βλέμμα δυσαρρεσκείας πρὸς τὸν αὐθάδη, ὅστις τοῦ ὀμίλει εἰς ἐνικὸν ἀριθμὸν, χωρὶς νὰ ἔχη παρουσιασθῆ προηγουμένως πρὸς αὐτὸν ὑπὸ κοινοῦ φίλου. Ὁ σοφὸς ἀναγνωρίσας τὸ λάθος του ἔσπευσε νὰ ἐπαναλάβῃ.

— Μοῦ κάμνετε τὴν τιμὴν νὰ δεχθῆτε ἕνα ποτήρι γάλα;

Τότε ὁ πιθήκος ὑπεκλίθη καὶ ἐπιε. Τὰ γεγονότα ταῦτα βεβαίως μετὰ τῆς μεγαλειτέρας σοβαρότητος ὁ κ. Γκάρνερ καὶ πολλοὶ μάρτυρες. Ἐλπίζει δὲ ὁ παράδοξος γλωσσολόγος, ὅτι θὰ δυνηθῇ μετ' οὐ πολὺ νὰ δημοσιεύσῃ γραμματικὴν καὶ λεξικὸν τῆς γλώσσης τῶν πιθήκων.

Αἱ ἐνδιαφέρουσαι αὗται ἔρευναι, συνδυαζόμεναι μὲ τὰς μελέτας τοῦ κ. Λεκάξ-Δουτιέρ, μέλους τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου, περὶ τῆς γλώσσης τῶν ζώων, δεικνύουσιν ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἂν οὐχὶ πρότερον, θὰ δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τί φρονοῦσι περὶ ἡμῶν τὰ ζῶα. Τῶντι ὁ κ. Λεκάξ-Δουτιέρ ὑποστηρίζει ὅτι οἱ κύνες, αἱ γαλαὶ καὶ αἱ ἔρριθες συνεννοοῦνται τῇ βοήθειᾳ γλώσσης παναρχαίας, τὴν ὁποίαν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐκμάθῃ καὶ νὰ λαλῇ. Ὁμολογεῖ ἐν τούτοις ὅτι δὲν κατώρθωσεν ἀκόμη νὰ συνάψῃ ὀμιλίαν μὲ ἔρριθα, σκύλον ἢ γαλῆν, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ πόσον οἱ Εὐρωπαῖοι ὑστεροῦσι τῶν Ἀμερικανῶν εἰς μερικά πράγματα!

Εἶνε πολὺ δύσκολον νὰ ὑπολογίσῃ τις τὰς ἀναριθμητοὺς συνεπείας τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ κ. Γκάρνερ. Εὐκόλον ὅμως νὰ συμπεράνῃ τις πόσον θὰ γελάσῃ ὁ σοφὸς ἐκεῖνος, ὅστις τὸ πρῶτον θ' ἀκούσῃ πῶς λέγοντα αὐτῷ:

— Εἶσαι ζῶον!